

Teodorovits Ferenc (1861–1929) élete és herbáriuma[#]

BARTHA Dénes^{1*}, KERÉNYI-NAGY Viktor²

¹Soproni Egyetem Erdőmérnöki Kar, Környezet- és Természetvédelmi Intézet,
9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4.; bartha.denes@uni-sopron.hu
²1041 Budapest, Görgei Artúr u. 12.; kenavil@gmail.com

Elfogadva: 2024. április 5.

Kulcsszavak: Ásotthalom, Duna–Tisza köze, erdőőri szakiskola, flóra, futóhomok, tudománytörténet.

Összefoglalás: Tanulmányunkban Teodorovits Ferenc (1861–1929) erdész botanikus lényegesen kiegészített és javított, részletes életrajzát adjuk közre, továbbá közöljük a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Agrobotanikai Gyűjteményében található, „A Duna–Tisza közötti homokterület növényzete” címet viselő herbáriuma 280 lapjának fajait és azok adatait. A herbáriumból 4 lap elkallódott, 4 taxon esetében pedig 2–2 lapot találunk. A virágos növénytaxonok száma 271, továbbá 1 mohafaj is gazdagítja a gyűjteményt. A gyűjtés éve sajnos nem azonosítható, a gyűjtési helyek pedig bizonytalanok. Minden bizonnyal több változatban készült el a herbárium, amelyből a leginkább hiánytalan állapotút őrzi a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Agrobotanikai Gyűjteménye.

Idézés: Bartha D., Kerényi-Nagy V. 2024: Teodorovits Ferenc (1861–1929) élete és herbáriuma. Bot. Közlem. 111(1): 35–35. DOI: 10.17716/BotKozlem.2024.111.1.35

Bevezetés

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Agrobotanikai Gyűjteményének revíziója alkalmával került érdeklődésünk középpontjába Teodorovits Ferenc itt őrzött herbáriuma, amelynek létezéséről sem a botanikus, sem az erdész közösségnek nem volt tudomása. E nem ismert tárgyegyüttes feldolgozása mellett készítőjének életútját is bemutatjuk a korábbi életrajzi írásokban előforduló ellentmondások tisztázásával.

Munkánk során több esetben kértünk tanácsot Pifkó Dánieltől, sokszor fordultunk hozzá segítségért. Sajnos váratlan halála miatt a véglegesített kéziratot már nem láthatta. Tanulmányunkat az ő emlékének ajánljuk.

[#] Pifkó Dániel (1976–2023) emlékének

* Levelező szerző

Anyag és módszer

Teodorovits Ferenc korábban közölt életrajzi adatai részben ellentmondásosak, azokban tévedések átvétele figyelhető meg (ANONYMUS 1929, ANDRÉSI 2008, ANDRÉSINÉ és ANDRÉSI 2020). Kiegészítéseink és módosításaink elsősorban a Magyar Természettudományi Múzeum könyvtárában fellelt, eddig feldolgozatlan, Teodorovits Ferencné részéről Győrffy Istvánnak küldött összeállításra támaszkodik (TEODOROVITS 1929), amely eddig nem került nyilvánosságra. Ezt összevetettük az ugyanitt őrzött, későbbi keltezésű, Kiss Ferenc által szintén Győrffy Istvánnak küldött kéziratos anyaggal (KISS 1935). Ezen felül az Erdészeti Lapok eddig megjelent valamennyi lapszámának, az Erdészeti Kisérletek (később Erdészeti Kutatások) eddigi füzeteknek, továbbá a világ- és szakkiállítások ismertetőinek áttanulmányozása során szerzett új ismereteket is beépítettük tanulmányunkba, ezekkel pontosítottuk az életút fontosabb állomásait.

A herbárium feldolgozása során a taxonómiai revíziót Kerényi-Nagy Viktor végezte, a nevezéktani korrekciók az International Plant Names Index (<http1>) adatbázison alapulnak, amelyre alapozva az egységesítés kedvéért az Euro+Med PlantBase (<http2>) helyes neveit fogadtuk el.

Eredmények

Teodorovits Ferenc (1861–1929) életrajza

Teodorovits (Theodorovits) Ferenc (1. ábra) haláláról meglehetősen röviden és sajnós tárgyú tévedésektől sem mentesen emlékeznek meg az Erdészeti Lapok 1929. évi 68. évfolyamának 172. oldalán (ANONYMUS 1929). Pedig többet érdemelt volna, hiszen az Országos Erdészeti Egyesület tagja és a hazai erdészeti altisztképzés egyik lelkes irányítója volt több mint három évtizeden át.

Édesapja, Teodorovits József a Máramaros megyei Terebesfehérpatak¹ község körjegyzője, édesanyja Groman Berta volt. A családban a hét gyermek közül harmadikként, legidősebb fiúgyermekként látta meg a napvilágot 1861. november 2-án. Az elemi iskola alsó osztályát Terebesfehérpatakon kezdte meg, majd a többi elemi osztályt Rónaszéken² végezte. További tanulmányait Máramarosszigeten³ jó eredménnyel zárta, az alsó négy osztályt vallásának megfelelő-

---

1 Tribusfalva, Trebusafejérpatak, Terebesfejérpatak, ma Ukrajna része: ukránul Ділове, Gyilove, Dilove; oroszul Делове, Gyelove, Delove; ruszinul Требушаны; szlovákul Tribušany Biely Potok; románul Tribusa Alba.

2 Ma Románia része: románul Coștiui; németül: Rohnen; ukránul: Коштиль.

3 Ma Románia része: románul Sighetu Marmației, Sighet; németül: Maramureschsighet, Siget; szlovákul: Sihot'; ukránul: Сигіт Мармароський.

1. ábra. Teodorovits Ferenc arcképe (Forrás: ANDRÉSI 2006)
Fig. 1. Portrait of Ferenc Teodorovits (Source: ANDRÉSI 2006)

en a római katolikus, a felső négy osztályt az evangélikus gimnáziumban teljesítette. Mivel az erdőhöz és különösen a vadászathoz határtalan szeretet és szenvedély fűzte, ezért nem véletlen, hogy a selmecbányai⁴ Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Akadémiára iratkozott be, ahol tanárai voltak többek között Farbaky

---

⁴ Ma Szlovákia része: szlovákul Banská Štiavnica; németül Schemnitz.

István (rektor), Fekete Lajos, Szécsi Zsigmond, Winkler Benő, Herrmann Emil, Lehoczky Gyula és Pöschl Ede (VADAS 1896).

Az 1889. évi végzés (ALBERT et al. 2008) után gyakornokoskodott Beszorán⁵, Liptóújíváron⁶, Temesvár–Vadászerdőn⁷ és Máriaradnán⁸. Ezt követően műszaki díjnyokként szakmai tevékenységét a lippai⁹ Magyar Királyi Főerdőhivatalnál kezdte meg, ahonnan erdészjelöltként Zalaegerszegre került (ANONYMUS 1891a).

A sikerrel teljesített szakmai gyakorlat és az azt követő államvizsga (ANONYMUS 1891b) után 1891. július 21-én nevezték ki a királyhalmi¹⁰ (ma Ásotthalom) erdőőri szakiskola segédtanárának, ahol az akkori igazgató néhány hónap múlva bekövetkezett áthelyezése miatt megbízták az iskolaigazgatói teendők ellátásával. Nyugállományba vonulásáig, az iskola ötödik, ezidáig leghosszabb ideig, harminc éven át dolgozó igazgatójaként, sokat tett intézménye felvirágoztatása és a hazai alsó fokú erdészképzés érdekében (ANDRÉSINÉ és ANDRÉSI 2020).

1891-ben megnősült, első felesége Vadas (Vlkolinszky) Etelka (1873–1903) volt, aki Vadas Jenőnek, a Temesvár–Vadászerdei Erdőőri Szakiskola igazgatójának, később a selmeci Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Akadémia tanárának a lánytestvére, egyúttal Herman Ottó unokahúga. Három gyermekük született, de 12 év boldog házasság után Teodorovits Ferenc 1903-ban megözvegyült. 1904-ben özv. Krenzlein Józsefné, született Freidich Laurát¹¹ vette feleségül, e házasságból még két gyermek született.

5 Vélhetőleg egyezik Verebes, Verbiás; ukránul Verb'яж, magyar átírásban Verbjazs településsel.

6 Szlovákul Liptovský Hrádok.

7 Németül Temeswar, románul Timișoara.

8 Románul Radna, ma Lipppa város része.

9 Ma Románia része: románul: Lipova, németül: Lipppa, szerbül: Липова.

10 Királyhalom és Ásotthalom települések nevének egymáshoz való viszonya ma sem tisztázott pontosan. Ferenc József 1883-ban Szegedre látogatott, október 16-án a Szeged–Szabadka közötti vasúton utazott egy darabig, majd Horgos külterületén egy vasúti őrháznál leszállt és hintón folytatta útját. Eközben látogatott meg egy tanyasi elemi iskolát (ez ma Mórahalom külterületén egy földút mellett található, az út másik oldala viszont már Ásotthalom), valamint az erdőőri szakiskolát is. A látogatás után az elemi iskola kezdeményezte, hogy a környéket nevezzék el Királyhalomnak. (Kérdéses, hogy akkor mekkora területet neveztek el Királyhalomnak, milyen határokat szántak neki.) Közigazgatásilag ez a terület akkoriban Szegedhez tartozott, s ezután a szakiskola neve Szeged–Királyhalmi Erdőőri Szakiskola lett. A II. világháború után a területrésznek új nevet választottak, így lett Ásotthalom. (Ásotthalom, mint önálló település 1950. január 1-től létezik. Előtte Szeged város tanyavilágának része volt.) A határ túoldalán, Szerbiában is található egy település, amelynek szintén Királyhalom a neve, korábban viszont Bácsszőlősnek hívták. Annak idején ez a településrész vélhetően Horgos egyik tanyaközpontja volt, ami később önálló település rangot kapott. Ennek a Királyhalom nevet azért adhatták, mert időközben a mai Magyarország területén létezett azonos nevű település elnevezése megszűnt (Andrési Pál ex litt. 2024).

11 Freidich Laura Jozepha, Teodorovits Ferenc második felesége, 1867. december 15-én született Freidich János és Zsigmond Cecília gyermekeként. Házasságukból egy fiú (József) és egy leány (Bella) látott napvilágot. 1943. október 26-án hunyt el Szegeden.

Az 1898-ban Selmecebányán alapított Magyar Királyi Erdészeti Kísérleti Állomás működésének kezdetén az országban akkor létező négy erdőőri szakiskolához (Királyhalom, Temesvár–Vadászerdő, Görgényszentimre, Liptóújjár) külső kísérleti állomásokat hoztak létre, amelyek vezetésére a szakiskolák igazgatói kaptak megbízást. Teodorovits Ferenc így hamar részese lehetett a magyar erdészeti kísérletügynek (VADAS 1899, 1909), amiben jelentős és maradandó eredményű kutatótevékenységet fejtett ki. A királyhalmi erdőőri iskolában alapfokú erdészsképzés folyt, az iskola parkja kísérleti állomás céljából létesült. Teodorovits elődjétől fiatal fákkal és cserjékkel örökölte meg e területet, melyet nagy szorgalommal fejlesztett tovább (ANDRÉSI 2006).

Munkája közben haladt előre a ranglétrán: 1900-ban erdőmesternek léptették elő (ANONYMUS 1900), 1909-ben erdőtanácsos (ANONYMUS 1909), majd 1918-tól főerdőtanácsos lett (ANONYMUS 1918).

Elsősorban a futóhomok befásításának problémaköre foglalkoztatta, ebben Kiss Ferenc, Szeged város főerdésze (a „szegedi erdők atyja”) személyében kiváló kutatótársra talált. Az iskola csemetekertjében különféle fafajok nevelését és fenológiai megfigyelését végezte, eredményeiről hét tanulmányban számolt be az Erdészeti Kísérletek hasábjain (TEODOROVITS 1900a, b, 1901a, b, 1903a, b, 1904); „rügyfakadástól lombhullásig a növényi élet minden mozzanatát figyelte és jegyezte” (TEODOROVITS 1929). Személyesen végzett meteorológiai megfigyelései kiterjedtek a csapadék mennyiségének és eloszlásának havi és évi mérésére, feljegyezte a havi és évi átlag léghőmérsékleteket, valamint különböző mélységben mérte a talajhőmérsékletet is, illetve a szél irányának évi változását és periodikusságát is rögzítette. Talajtani vizsgálatokat és kísérleteket szintén végzett, megfigyelte, hogy az erdőtelepítés hogyan befolyásolja a mikroklímát. Legtöbb adatát barátjának, Hegyfokly Kabosnak engedte át, de a Földrajzi Társaság, a Természettudományi Közlöny, az Alföldi Társaság és Egon Ihne, a növényfenológiai kutatás németországi megalapítója is felhasználta adatsorait. Egy Kiss Ferencsel és Kallivoda Andorral közösen írt tanulmánya (TEODOROVITS et al. 1914) sajnálatos módon kéziratban maradt, ugyanis az 1914-ben Magyarországra tervezett Erdészeti Kutatóintézetek Nemzetközi Szövetsége (IUFRO) által megrendezni kívánt VII. kongresszus az I. világháború kitörése miatt elmaradt, így a királyhalmi Magyar Királyi Erdőőri Szakiskola és Külső Kísérleti Állomás tanulmányi erdejének bemutatása is megghiúsult (ANONYMUS 1915, RÓTH 1915).

Szenvedéllyel gyűjtötte a homokvidék növényeit. Értékes herbárium

1896-ban Budapesten részt vett az ezredéves kiállításon (ARATÓ 1897), ahol lepkegyűjteménye is bemutatásra került, amellyel elismerést váltott ki (ANDRÉSI 2021). A hivatalos tájékoztatás szerint „Theodorovits Ferencz, igazgató, Királyhalma (m. kir. erdőőri szak iskolánál). Sikeres munkásságért és kitűnő csemete-tenyésztésért” közreműködői érmet kapott (ANONYMUS 1896).

Ez a növény- és lepkegyűjteménye, valamint talajminta-gyűjteménye, vadászati szemléltető eszközei az 1900. évi párizsi világkiállításon (Exposition Universelle et Internationale de Paris) is szerepeltek, amelyekkel az eddigi források szerint egy arany és két bronzéremet nyert (TEODOROVITS 1929, KISS 1935). Erről az erdészeti szaklapban így tudósítottak (DE POTTERE 1900): „Az erdészeti növénytan, talajtan és vegytanból is több gyűjtemény van a kiállításon, melyek közül különösen kiemelendők a királyhalmi erdőőri szakiskola által bemutatott és Teodorovics Ferencz m. kir. erdőmester által gyűjtött és összeállított teljes homoki növény és talajgyűjtemény.” Megjegyzendő, hogy a francia hivatalos közlöny az 1900. évi párizsi nemzetközi kiállításon kitüntetettek névsorát hibásan közölte, és ennek következtében a hazai lapok sem hozhattak megbízható és helyes adatokat nyilvánosságra, ezért az erdészeti téren kiállítók tényleges névsorát később adták meg a szaklapban (FÖLDI 1900). E szerint „Teodorovits Ferencz, m. kir. erdőmester, Királyhalma” két bronzéremet kapott a világkiállításon, az aranyérem elnyerését azonban nem lehet megerősíteni.

A korábbi életrajzokban szerepel még az is, hogy a milánói (Esposizione Internazionale, 1906), torinói (Esposizione Internazionale, 1911) és londoni (British Empire Exhibition, 1924-25) világkiállításokon is bemutatta gyűjteményeit, s mindenütt aranyéremmel jutalmazták azokat (TEODOROVITS 1929, ANDRÉSI 2008, ANDRÉSINÉ és ANDRÉSI 2020). Ennek közvetlen bizonyítékai nem állnak rendelkezésre, csak közvetetten tudunk arra következtetni, hogy Teodorovits Ferenc gyűjteményeivel részt vett a kiállításokon. Ugyanis a híradásokban csak az szerepel, hogy „Exposition collective des Écoles de Gardes-Forestiers de Görgényszentimre, Királyhalom, Liptóújvár e Vadászerdő (Ungheria). Prodotti dei boschi. Edifizi.”, azaz a négy erdőőri szakiskola együttesen állított ki, de személyneveket sehol sem rendeltek hozzá, így nem deríthető ki az ő szerepe és érdeme sem (ANONYMUS 1906, 1911a, 1911b; GELLÉRI 1915).

Gyűjtötte a nappali lepkéket, megfigyelte a fészkelő és költöző madarak életét, s mint az ornitológiai társaság levelező tagja, adatait a szervezet rendelkezésére bocsátotta. Az ország különböző részéből begyűjtött állat- és növényfajokat megtelepítette az iskola parkjában és Szeged környékén, így Baja mellől egy világító bogár fajt, a Deliblátról egy bogáncs fajt hozott ide (TEODOROVITS 1929), de távoli vidékek fajaiival – köztük a nagy tinamuval (*Tinamus major*) – is kísérletezett (TEODOROVITS 1911). Az általa igazgatott iskola állattani gyűjteménye igen gazdag volt, még az akkor Magyarországról kipusztultnak tekintett aransakál (nádifarkas) (*Canis aureus*) is megtalálható volt a gyűjteményében (ROHOSKA 1932).

Oktatói tevékenységét fémjelzi az általa kezdeményezett és az 1904–1905. évben felépült új főépület, amelyben gazdag szertár kialakítására is lehetőség

nyílt. Fiatalkori szenvedélyéből fakadóan maga gyűjtötte az állatokat és a növényeket, a preparátumokkal gyakorlatiasabbá tette az oktatást.

Munkatársaival az 1800-as évek végétől rendszeresen gyűjtötte a homoki flóra növényeit, amelyeket termőhelytípusok szerint csoportosított. Legjelentősebb botanikai felfedezésének korábban az egyhajúvirág (*Colchicum bulbocodium* subsp. *versicolor*) megtalálását tartották, erről a lelőhelyről a fajról írott tanulmányában Degen Árpád is megemlékezett (DEGEN 1904). Kiss Ferenc Győrffy Istvánnak írt levelében részletesen kitért Teodorovits herbáriumára is, amelyben a gyűjtemény gyenge pontjára, s ezzel együtt az egyhajúvirág lelőhelyének bizonytalanságára is rámutatott (KISS 1935): „... a homoki növények gyűjtésével is foglalkozott, e téren azonban a tanulók munkáját is igénybe vette, úgy a növények lelőhelyét több fajnál nem tudta... Csak példaképpen hozom fel a *Bulbocodium ruthenicum* lelőhelyül Királyhalmát jelöli meg holott ez a szegedi határban egy általában nem fordul elő, ezt egy tanuló szabadkai utja alkalmával gyűjthette a közöslegelő neveltette legelőn, a Csalholdukat kitevő területen sűrűn fordul elő. Csak gyűjtő volt de a lelőhelyek minőségével egy általában nem foglalkozott.” A nagy szorgalommal összegyűjtött herbáriumának egy részét maga Degen Árpád is látta, aki annak csak érdekesebb adatait közölte (DEGEN 1904, 1915), viszont Lengyel Géza a teljes anyagot revideálta, s azt a területről szóló összefoglaló munkájában közre is adta (LENGYEL 1915): „Legnagyobb érdeme azonban a flóra feltárásában Teodorovits F. m. kir. erdőtanácsosnak van, aki a párisi világkiállításra egy szép gyűjteményt készített, amelyet ma Selmecebányán a m. kir. közp. erd. kísér. állomáson őriznek. E gyűjtemény növényeit revideáltam s az alant következő felsorolásban felhasználtam.” Lányi Béla is kapcsolatban állt vele, nagy vállalkozásába, a Csongrád megye flóráját feldolgozó művébe felvette a Teodorovits Ferenc által Királyhalma környékén gyűjtött növényeket is (LÁNYI 1914): „Teodorovits herbáriumában igen szépen egybe vannak gyűjtve Királyhalom növényei. Ezekből Degen: A *Bulbocodium ruthenicum* Bge. a Duna és a Tisza között. (Magy. Bot. Lap. III. p. 218.) cz. közleményében 40-et közölt. A többi Teodorovits Ferenc erdőtanácsos úr szíves engedelmével itt sorolom fel. (275)” A 275 felsorolt növényfajból CSONGOR (1960) szerint sajnos csak 70 faj lapja került be a szegedi Móra Ferenc Múzeumba: „Theodorovics Ferenc erdőtanácsos 1899–1901–1903 években Királyhalma környékén gyűjtött. Gyűjtésének csak egy része kerülhetett a múzeumba, mert nincsen annyi, mint amennyit Lányi (275) munkájában felsorol.” Ezt a későbbiekben GASKÓ (2003) is megerősítette: „Theodorovics Ferenc, Kiss Ferenc, Móra Ferenc gyűjtése és állománya 1910–1915, 70 lap ajándék”.

Minden nap reggel 4 órakor kelt, bejárta az iskola parkját és megfigyelt mindent. „A természet szeretetére és megfigyelésére ránevelte egész környezetét, fel-

keltve bennük a természet csodás munkája iránti érdeklődést és bámulatot. Mint szabad természetben élő ember, erős akaratú, őszinte, igazságos. Jó szíve mindenkin megesett és sokan vissza éltek evvel.” (TEODOROVITS 1929). Lelkiismeretes és pontos volt, de ugyanezt várta környezetétől is, tanítványai nagyon szigorú és igazságos emberként tisztelték. „Nagyobb szabású kezdeményezéshez nem volt meg a kellő adottsága, de a hivatalával járó kötelességét a legnagyobb pontossággal és becsületesen elvégezte. A reá bízott állami vagyonnak kezelését példás becsületességgel és mintaszerű tiszta kézzel a legnagyobb takarékoszággal végezte” (KISS 1935). Családját megbecsülte, barátként nem volt közlékeny, gyakran bárdolatlanul lépett fel, de rosszat nem mondott, a nemzete tekintetében végtelenül optimista volt. Kiváló vadász volt, a kapzsiságot nem ismerte, élményeit a pihenők és étkezések alatt osztotta meg társaival. A távbeszélőt nem szerette, a városba se szívesen ment be, tanyáján szeretett élni. Tanítványai szabályszegéseivel szemben hamar haragra gerjedt, nemtetszésének nagy hangot adott és a büntetést is ekkor szabta ki, de mire azt végrehajtották volna, elmúlt haragja (KISS 1935). Az I. világháború megviselte: „Soviniszta magyar, minden elesett katonát lelkében testvéreként meggyászolt [...] Soha nem tudott belenyugodni az ország feldarabolásába. [...] remélve várta, hogy a határok felszabadulnak és elmehet meggyógyulni szeretett szülőföldjére Máramarosba” (TEODOROVITS 1929). A háborúban rokkanttá lett erdészeti alkalmazottak segélyezésére szolgáló alapot ő is támogatta 50 koronával (ANONYMUS 1917).

A viláégést követően, a Tanácsköztársaság alatt sokat szenvedett, csak a hálás tanítványainak és a környezetében élő embereknek, valamint a kommunizmus bukásának köszönhető megmenekülését. Sajnos a kommunisták elpusztították a féltve őrzött park fájának java részét és vadjait (MÓRICZ 1925).

Teodorovits Ferenc sokoldalúságát mutatja, hogy komolyan foglalkozott meteorológiai és talajvízszint-mérésekkel, ornitológiai megfigyelésekkel, vadhonosítással, s szenvedélyeivel, a vadászattal és a méhészkedéssel is. Így nem véletlen, hogy jó, sokszor baráti kapcsolatot ápolt olyan neves szakemberekkel, mint Bedő Albert (országos főerdőmester), Béky Albert (erdőtanácsos), Bucska Tivadar (főerdőmester), Csörgéy Titusz (ornitológus), Doroszlay Gábor (erdőtanácsos), Entz Géza (egyetemi tanár, protisztológus), Hegyfoky Kabos (plébános, meteorológus), Herman Ottó (polihisztor), Héjjas István (erdőtanácsos), Kiss Ferenc (erdőtanácsos), Móra Ferenc (író, múzeumigazgató), Réthly Antal (egyetemi tanár, meteorológus), Schenk Jakab (ornitológus), Szakmáry Ferenc (főerdőtanácsos), Szikla Gábor (tanár), Thaisz Elek (geológus), Tömörkény István (író, néprajzkutató), Török Sándor (erdőtanácsos), Treitz Péter (geológus) és Vadas Jenő (főiskolai tanár, erdőmérnök).

1921-ben az átalakított oktatási rendszerből már nem akarta kivenni a részét, nyugdíjazását kérte, s a m. kir. földművelésügyi miniszter „sok éven át telje-

sített hű és hasznos szolgálatának elismerése mellett folyó évi október hó végével állandó nyugalomba helyezte” (ANONYMUS 1921). Ezután elköltözött Átokházára¹² gazdálkodni, s haláláig gazdag szakmai ismeretei és tapasztalatai összegzését végezte. Sajnos kéziratának java része odaveszett. 1929. május 7-én, hosszú szenvedés után déli fél 12-kor hunyt el. Hamvait a kiskunhalasi temetőben helyezték nyugalomra (TEODOROVITS 1929). Az utókor kegyeletét kívánta leróni azzal, hogy halálának 60. évfordulóján, 1989. május 5-én az ásothalmi szakiskola főépületének folyosóján, a főbejárat jobb oldalán, ünnepélyes keretek között felavatták emléktábláját, Füz Vera szobrászművész alkotását (FRÖHLICH 1989). Nevét pedig tanulmányi verseny is őrzi (Teodorovits Ferenc Kistérségi Természetismereti Verseny).

Teodorovits Ferenc herbárium

Jelenlegi ismereteink szerint Teodorovits Ferenc növénygyűjteményének nagysága nem ismert, anyaga sajnálatos módon szétszóródott, legteljesebb részlete a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Agrobotanikai Gyűjteményében (herbárium kód: MMGMK) található. Ezt a gyűjteményt 1955-ben újból leltározták 55.154.1–4. leltári számon. 4 darab, 29,5 cm × 44,5 cm méretű, barna műbőr kötésű kötegből áll, aranybetűs felirata a következő: „A Duna–Tisza közötti futóhomok növényzete. Gyűjtötte: Teodorovits Ferencz m. kir. erdőmester” (2. ábra). Első kötete (leltári szám: 55.154.1.) 1-től 70-ig, második kötete (leltári szám: 55.154.2.) 71-től 139-ig, harmadik kötete (leltári szám: 55.154.3.) 140-től 209-ig, negyedik kötete (leltári szám: 55.154.4.) 210-től 278-ig számozott növényeket tartalmaz (az enumerációt jelen közlemény elektronikus melléklete tartalmazza). Azonban a harmadik kötetben a 168. és a 196. szám duplán szerepel, így valójában összesen 280 herbárium lapból áll a gyűjtemény. A négy kötetből a legjobb állapotú a 3. kötet, melyet azonban ismeretlen okból szétszedtek, a lapokat nem sorrendben tették vissza, valamint a 155., a 161. és a 180. számú lapok elvesztek. A negyedik kötet 276. lapja úgyszintén elkallódott. Jellemző, hogy Teodorovits az 1-es szám fölé mindig pontot tett. Négy fajból 2-2 lapot találunk a herbáriumban (133. és 135., 149. és 266., 224. és 271., 257. és 258.), továbbá találunk egy mohafajt is (241.). A virágos növények taxonszáma így 271. LENGYEL (1915) tanulmányában 209, Teodorovits gyűjteményében fellelhető és általa revidéált lapra (taxonra) hivatkozik, amelyek közül 205 taxont maga is látott 1913-ban Királyhalom környékén. További 62 virágos növényt tartalmazó lap adatait viszont nem vette át.

---

12 Átokháza Ásothalom mai külterületének egy része, amelyet több mint egy évszázada így neveznek (Andrési Pál in litt. 2024).

2. ábra. „A Duna–Tisza közötti futóhomok növényzete. Gyűjtötte: Teodorovits Ferencz m. kir. erdőmester” herbárium 1. kötetének borítója (Fotó: Papp Tibor, 2022, Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Agrobotanikai Gyűjtemény)

Fig. 2. Cover of volume 1 of the herbarium „The vegetation of the shifting sand between the Danube and the Tisza. Collector: Ferencz Teodorovits forester” (Photo: Tibor Papp, 2022, Agrobotanical Collection of the Hungarian Agricultural Museum and Library)

A herbárium múzeumba kerülésének története a második világháború romjai alá temetődött, mivel az eredeti nyilvántartások jórészt megsemmisültek, a tűzvész és szétrablást túlélő tárgyakat később újra leltározták (MÉSZÁROS 2017). A központi leltárkönyv szerint a herbárium múzeumba kerülésének dátuma 1884, de a nyilvántartás szerint megsemmisült a tárgyegyüttes. A bekerülési idő, a megadott évszám minden bizonnyal téves, amit alátámaszt, hogy a nyilvántartás szerint szintén 1884-es bekerülési dátumú az 55.153.1–48. leltári számú „Magyarország erdeinek és legelőinek növényzete. Gyűjtötte: Dr. Simonkai Lajos” tárgyegyüttes is, ami csak 1907-ben kerülhetett a Múzeumba (DEGEN 1910, KERÉNYI-NAGY 2018). A két tárgyegyüttes könyvkötészete szinte teljesen megegyezik, de a Teodorovits által gyűjtött növények bekerülési idejét továbbra is homály feddi.

Teodorovits készített egy herbáriumot az 1900. évi párizsi világkiállításra (FÖLDI 1900) is, melyet később Selmezbányán, a Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Akadémián őriztek egy ideig. A világkiállításon ezzel a herbáriumával az Erdészet VII. csoport 42. alcsoportjában is és a IX. csoport 49. alcsoportjában is egy-egy bronzérmét nyert közreműködőként (FÖLDI 1900). Feltételezhető, hogy a kiállított herbárium részben vagy teljesen megegyezik a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Agrobotanikai Gyűjteményében őrzött tárgyegyüttesrel, s elképzelhető, hogy ez a selmeci Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Főiskola 1918/19. évi áttelepülésekor kerülhetett oda.

A herbárium növényei jó állapotúak, cédulái előre nyomtatottak, lelőhelyadatai azonban elnagyoltak. A megjegyzés rovatban feltüntetett, kézzel írt számok vélhetőleg a Teodorovits által alkotott csoportok (esetleges élőhelytípusok vagy termőhelytípusok) számait jelenthetik (lásd a táblázatban az Exsiccata megjegyzése rovatot), illetve a gyűjtési vagy kézhez kapási idő hónapját és napját jelölik (3. ábra). A gyűjtési évet homály feddi.

Herbáriumának legértékesebb, ritka növényei a *Dianthus diutinus* (leltári szám: 55.154.1.39.), *Dianthus serotinus* (55.154.1.6., 3. ábra), *Alkanna tinctoria* var. *parviflora* (55.154.1.43.), *Iris humilis* (55.154.1.44.), *Scorzonera purpurea* (55.154.1.49.), *Achillea ochroleuca* (55.154.1.50.), *Vaccaria hispanica* (55.154.2.120.), *Epipactis helleborine* subsp. *helleborine* (55.154.3.142.), *Vinca herbacea* (55.154.3.176.), *Pulsatilla pratensis* (55.154.3.206.), *Cyperus flavescens* (55.154.4.217.), *Parnassia palustris* (55.154.4.225.), *Nymphaea alba* (55.154.4.226.), *Astragalus dasyanthus* (55.154.4.228.), *Crocus reticulatus* subsp. *reticulatus* (55.154.4.252.), *Colchicum bulbocodium* subsp. *versicolor* (55.154.4.255.) és *Blackstonia perfoliata* subsp. *serotina* (55.154.4.271.). Sajnos a gyűjtés tényleges helyét nem közli, ami alátámasztja KISS (1935) állítását, miszerint a préselt növények egy része diákoktól származik, akik bárhol szedhették az adott egyedeket. Viszont az is tény, hogy sok korabeli gyűjtőre jellemző a hasonló, elnagyolt lelőhelymegadás. A gyűjtőcédulán egyébként „lelhely”-ként mindenütt „Csongrádmegye, Szeged-Királyhalom” szerepel a föld-

3. ábra. „A Duna–Tisza közötti futóhomok növényzete. Gyűjtötte: Teodorovits Ferencz m. kir. erdőmester” herbárium egyik lapja (Fotó: Papp Tibor, 2022, Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Agrobotanikai Gyűjtemény)

Fig. 3. One sheet of the herbarium „The vegetation of the shifting sand between the Danube and the Tisza. Collector: Ferencz Teodorovits forester” (Photo: Tibor Papp, 2022, Agrobotanical Collection of the Hungarian Agricultural Museum and Library)

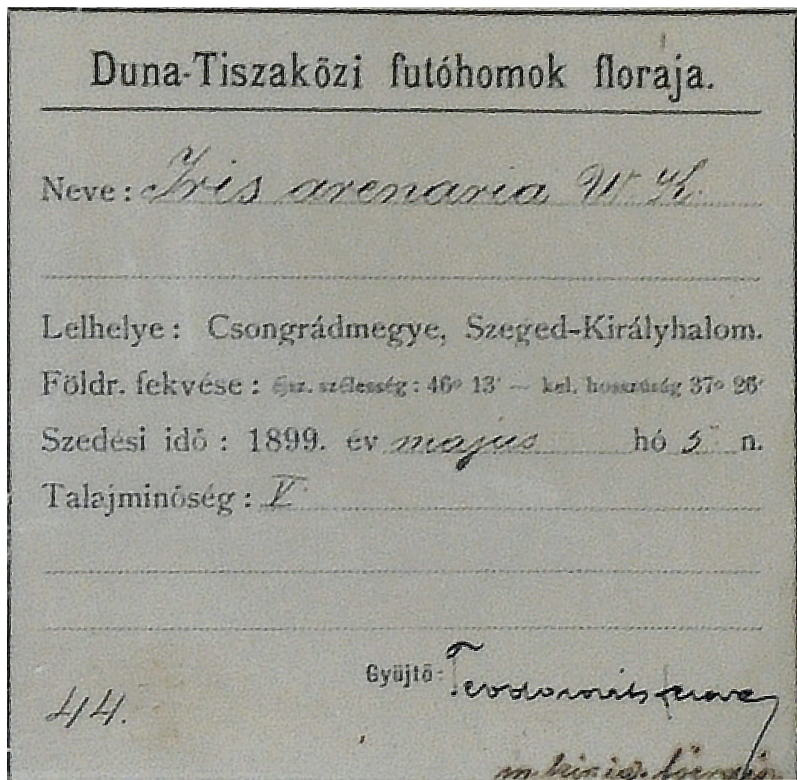
4. ábra. Teodorovits Ferencnek a Kiskunsági Erdészeti és Faipari Zrt.-nél megmaradt herbáriumi lapja (Fotó: Andrési Pál, 2020)

Fig. 4. The remaining herbarium sheet from Ferenc Teodorovits at the Kiskunság Forestry and Timber Co., Ltd. (Photo: Pál Andrési, 2020)

rajzi koordináták (fok, perc) megadásával, ami nagy valószínűséggel az előbbieket miatt más lelőhelyet is takarhat.

Minden bizonnyal több példányban készült ez a herbárium, ugyanis bizonyos lapok többek között a Kiskunsági Erdészeti és Faipari Zrt. központjában, Kecskeméten is megtalálhatók voltak (Andrési Pál in litt. 2022, Koczka Zoltán ex verb. 2022), amelyekből ma már csak két lapot (*Iris arenaria*, *Stipa pennata*) lehet e helyen megsejteni (4. ábra), a 2000-es évek elején még meglévő 10-20 lapból. E két lap cédulája kissé eltér, de sorszámozása megegyezik a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Agrobotanikai Gyűjteményében fellelhető lapokéval. Ezeken az előnyomtatott cédula miatt a megadott „szedési idő” éve mindenütt 1899, viszont a gyűjtő nevét kézzel írta rá (5. ábra), ellentétben a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Agrobotanikai Gyűjteményében őrzött lapokkal, amelyeken az előre ki van nyomtatva.

A számos bizonytalan információ (pl. gyűjtési év és gyűjtés pontos helyének hiánya, a cédulán feltüntetett, vélhetően a termőhelyre vagy annak jóságára uta-

5. ábra. A 4. ábrán bemutatott herbáriumi lap cédulája.

Fig. 5. Label of herbarium sheet shown in Figure 4.

ló szám) ellenére a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Agrobotikai Gyűjteményében fellelhető, s nagy valószínűséggel egyetlen épen megmaradt Teodorovits-féle herbárium tudománytörténeti jelentősége vitathatatlan.

Teodorovits Ferenc publikációi

- TEODOROVITS F. 1900a: A királyhalmi m. kir. erdőőri szakiskola csemetekerti és erdősitési munkálatainak 1899. évi átlag adatai. Erdészeti Kísérletek 2(2): 54–57.
- TEODOROVITS F. 1900b: Növény-tenyésztési megfigyelések a királyhalmi külső erdészeti kísérleti állomáson 1899-ben. Erdészeti Kísérletek 2(2): 63–65.
- TEODOROVITS F. 1901a: A királyhalmi m. kir. erdőőri szakiskola csemetekerti és erdősitési munkálatainak 1900. évi átlag adatai. Erdészeti Kísérletek 3(1): 26–31.
- TEODOROVITS F. 1901b: Növény-tenyésztési megfigyelések a királyhalmi külső erdészeti kísérleti állomáson 1900. évben. Erdészeti Kísérletek 3(2): 52–56.
- TEODOROVITS F. 1903a: A királyhalmi m. kir. erdőőri szakiskola csemetekerti és erdősitési munkálatainak 1901. évi átlag-adatai. Erdészeti Kísérletek 5(1–2): 24–28.
- TEODOROVITS F. 1903b: A királyhalmi m. kir. erdőőri szakiskola csemetekerti és erdősitési munkálatainak 1902. évi átlag-adatai. Erdészeti Kísérletek 5(3–4): 88–92.
- TEODOROVITS F. 1904: A királyhalmi m. kir. erdőőri szakiskola csemetekerti és erdősitési munkálatainak 1903. évi átlagadatai. Erdészeti Kísérletek 6(3–4): 93–97.
- TEODOROVITS F. 1911: A tinamu-tyúk megtelepítési kísérlete. Aquila 18(1–4): 390.
- TEODOROVITS F., KISS F., KALLIVODA A. 1914: A királyhalmi m. kir. erdőőri szakiskola és külső erdészeti kísérleti állomás tanulmányi erdejének valamint Szabadka és Szeged sz. kir. városok erdőbirtokának leírása. Kézirat gyanánt. Az erdészeti kísérleti állomások nemzetközi szövetségének VII. nagygyűlése hazánkban, 1914. Joerges Ágost özvegye és fia könyvnyomdája, Selmecbánya, 44 pp.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozunk Andrési Pálnak az életrajz pontosításáért, továbbá neki, Andrési Dánielnek és Koczka Zoltánnak a Kiskunsági Erdészeti és Faipari Zrt. tulajdonában lévő herbárium lapok felkutatásáért és fotójáért, Sebestyén Rékának és Matuszka Angélnak a Magyar Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti gyűjteményében, míg Papp Gábornak a Magyar Természettudományi Múzeum könyvtárában nyújtott segítségéért, valamint Estók Jánosnak, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár főigazgatójának a herbárium tanulmányozása engedélyezéséért. Köszönet jár a kézirat lektorainak is.

Irodalomjegyzék

- ALBERT L., BARTHA D., FARAGÓ S., FÜHRER E., MASTALÍRNÉ ZÁDOR M., MÁTYÁS Cs., NÁHLIK A., RÁCZNÉ SCHNEIDER I., SARKADY S., SOLYOS R., SZEMEREI T.-NÉ, TOMPÁNÉ SZÉKELY Zs., VARGA T. (szerk.) 2008: Az erdészeti felsőoktatás 200 éve. Emlékkönyv Selmecbánya 1808 – Sopron 2008. III. kötet. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, 771 pp.
- ANDRÉSI P. (szerk.) 2006: Az ásothalmi Tanulmányi erdő. Bedő Albert Középiskola, Erdészeti Szakiskola és Kollégium, Ásothalom, 352 pp.

- ANDRÉSI P. 2008: Teodorovits Ferenc élete és munkássága. In: ANDRÉSI P. (szerk.): Iskola a homokbuckák között. 125 éves az erdészeti szakoktatás. Ásotthalmi Bedő Albert Alapítvány, Ásotthalom, pp. 199–207.
- ANDRÉSI P. (szerk.) 2021: Az ásotthalmi Tanulmányi erdő állatvilága. Ásotthalmi Bedő Albert Alapítvány, Ásotthalom, 330 pp.
- ANDRÉSINÉ AMBRUS I., ANDRÉSI P. 2020: Teodorovits Ferenc, a királyhalmi erdőőri szakiskola kiemelkedő igazgatója. Erdészeti Lapok 155(5): 170.
- ANONYMUS 1891a: Kivonat a hivatalos lapból. Erdészeti kinevezések. Pesti Hírlap 13(192): 11, 1891. július 15.
- ANONYMUS 1891b: Az 1891. évi erdészeti államvizsgák. Erdészeti Lapok 30(11): 850–854.
- ANONYMUS 1896: Az ezredéves kiállításban résztvevő kiállítók és közreműködők kitüntetései. Erdészeti Lapok 35(12): 1072–1087.
- ANONYMUS 1900: Változások és kitüntetések az erdészeti szolgálat körében. Erdészeti Lapok 39(7): 696–697.
- ANONYMUS 1906: Esposizione internazionale inaugurazione del Sempione, Milano, aprile-novembre 1906, [helység nélkül], 210 pp.; Lista dei partecipanti ufficiali da Guida-album di Milano e dell'Esposizione, 1906, [helység nélkül], 204 pp.
- ANONYMUS 1909: Változások és kitüntetések az erdészeti szolgálat köréből. Erdészeti Lapok 48(6): 343–345.
- ANONYMUS 1911a: Catalogo ufficiale dell'esposizione internazionale di Torino – 1911. Edizione definitiva. Ditta Fratelli Pozzo – Arti Grafiche, Torino, 405 pp.
- ANONYMUS 1911b: A magyar erdészet az 1911. turini nemzetközi kiállításon. Erdészeti Lapok 50(13): 721–725.
- ANONYMUS 1915: Intézeti ügyek. Erdészeti Kísérletek 17(1–2): 73–78.
- ANONYMUS 1917: A háboruban rokkanttá lett erdészeti alkalmazottak segélyezésére szolgáló alapra befolyt adományok. Erdészeti Lapok 56(15–16): 386–387.
- ANONYMUS 1918: Változások és kitüntetések az erdészeti szolgálat köréből. Erdészeti Lapok 57(19–20): 499–500.
- ANONYMUS 1921: Személyi hírek. Erdészeti Lapok 60(21–22): 414.
- ANONYMUS 1929: Halálozások. Erdészeti Lapok 68(6): 172.
- ARATÓ GY. (1897): Erdészet. In: MATLEKOVITS S. (szerk.) Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye VI. kötet. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest, pp. 709–776.
- CSONGOR GY. 1960: A Szegedi Móra Ferenc Múzeum Herbariuma. (Botanika történeti tanulmány). A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1958–1959, Szeged, pp. 197–221.
- DEGEN Á. 1904: A *Bulbocodium ruthenicum* BGE. a Duna és a Tisza között. Magyar Botanikai Lapok 3: 218–219.
- DEGEN Á. 1910: Dr. Simonkai Lajos. Magyar Botanikai Lapok 9(1–2): 2–25.
- DEGEN Á. 1915: Dr. Lengyel Géza: A királyhalmi m. kir. külső erdészeti kísérleti állomás területe növényzetének ismertetése. Magyar Botanikai Lapok 14(1–4): 92.
- DE POTTERE G. 1900: A magyar erdészeti kiállítás Párisban. Erdészeti Lapok 39(8): 729–747.
- FÖLDI J. 1900: Párisi levél. (Az erdészeti és vadászati csoport kitüntetései.) Erdészeti Lapok 39(9): 847–855.
- FRÖHLICH A. 1989: Az oktatási és közművelődési bizottság... Az Erdő 38(8): 377.
- GASKÓ B. 2003: A szegedi múzeum természettudományi részlegének története. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Természettudományi Tanulmányok, Studia Naturalia 3., pp. 5–499.
- GELLÉRI M. 1915: Olaszország 1911. évi kiállításai. In GELLÉRI M.: Újabb kiállítások. Signer-Wolfner, Budapest, pp. 25–26.

- KERÉNYI-NAGY V. 2018: Simonkai Lajos herbárium a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár Agrobotanikai Gyűjteményében. In: MOLNÁR V. A., SONKOLY J., TAKÁCS A. (szerk.): XII. Aktuális Flóra- és Vegetációkutatás a Kárpát-medencében nemzetközi konferencia, Program és összefoglalók, Debreceni Egyetem TTK Növénytan Tanszék, Debrecen, p. 73.
- KISS F. 1935: Teodorovits Ferencz életrajza Győrffy Istvánnak. Kézirat, Magyar Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti Gyűjtemény, 1935. XII. 11., jelzet: PT/14.
- LÁNYI B. 1914: Csongrádmegye flórájának előmunkálatai. Magyar Botanikai Lapok 13(6–9): 232–274.
- LENGYEL G. 1915: A királyhalmi m. kir. külső erdészeti kísérleti állomás területe növényzetének ismertetése. Erdészeti Kísérletek 17(1–2): 50–73.
- MÉSZÁROS B. 2017: Múzeum romokban. Magyar Mezőgazdaság 72(42): 44–45.
- MÓRICZ P. 1925: A királyhalmi vadásziskola. Uj Barázda 7(153): 55, 1925. július 11.
- ROHOSKA S. 1932: Nádi farkasról. Nimród Vadászújság, 20(5): 77. 1932. február 10.
- RÓTH GY. 1915: Lapszemle. Erdészeti Lapok 54(13–14): 352–360.
- TEODOROVITS F.-NÉ 1929: Teodorovits Ferencz életrajza Győrffy Istvánnak. Kézirat, Magyar Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti Gyűjtemény, 1929. X. 2., jelzet: PT/14.
- VADAS J. 1896: A selmeczbányai M. Kir. Erdőakadémia története és ismertetője. Pátria Irod. Váll. Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest, 383 pp.
- VADAS J. 1899: A m. kir. erdészeti kísérleti állomások keletkezése, szervezete, eszközei és berendezése. Erdészeti Kísérletek 1(1–2): 2–8.
- VADAS J. 1909: Tíz év 1899–1909. Erdészeti Kísérletek 11(1–2): 1–7.

Világháló hivatkozások:

- http1 – International Plant Names Index. The Royal Botanic Gardens, Kew, Harvard University Herbaria & Libraries and Australian National Botanic Gardens. Published on the Internet; <http://www.ipni.org> (hozzáférés: 2023. február – 2024. március).
- http2 – Euro+Med 2006+ [continuously updated]: Euro+Med PlantBase – the information resource for Euro-Mediterranean plant diversity. – Published at <http://www.europlusmed.org> (hozzáférés: 2024. február–március).

Elektronikus melléklet/Electronic supplement: Enumeratio – „A Duna–Tisza közötti futóhomok növényzete. Gyűjtötte: Teodorovits Ferencz m. kir. erdőmester”

The life and herbarium of Ferenc Teodorovits (1861–1929)[#]

D. BARTHA^{1*}, V. KERÉNYI-NAGY²

¹University of Sopron, Institute of Environment and Nature Conservation, 9400 Sopron, Bajcsy-Zs. u. 4, Hungary; bartha.denes@uni-sopron.hu

²1041 Budapest, Görgei Artúr utca 12, Hungary; kenavi1@gmail.com

Accepted: 5 April 2024

Key words: Ásotthalom, Danube–Tisza Interfluve, flora, forest guard school, history of science, shifting sand.

Here we publish a substantially extended and amended detailed biography of Ferenc Teodorovits (1861–1929) forester and botanist. We also provide the catalogue of his herbarium of 280 sheets covering the psammophyte flora of the Danube–Tisza Interfluve (Central Hungary) retained in the Agrobotanical Collection of the Hungarian Agricultural Museum and Library, Budapest. 4 sheets were lost from the herbarium, and we find 2 sheets each for 4 taxa. The number of flowering plant taxa is 271, and 1 species of moss also enriches the collection. Unfortunately, the year of collection cannot be identified, and the collection locations are uncertain. The herbarium was certainly completed in several versions, of which the most intact one is kept by the Agrobotanical Collection of the Hungarian Agricultural Museum and Library.

Citation: Bartha D., Kerényi-Nagy V. 2024: The life and herbarium of Ferenc Teodorovits (1861–1929). *Bot. Közlem.* 111(1): 35–52. (in Hungarian with English abstract) DOI: 10.17716/BotKozlem.2024.111.1.35

[#] Dedicated to the memory of Dániel Pifkó (1976–2023)

^{*} Corresponding author